

VÝSKUMNÝ ÚSTAV DETSKEJ PSYCHOLÓGIE A PATOPSYCHOLÓGIE
Bratislava, Slovenská republika

eSlovensko

Bratislava, Slovenská republika

DOSPIEVAJÚCI VO VIRTUÁLNO PRIESTORE

Záverečná správa z výskumu 2010

BRATISLAVA 2011

MONIKA GREGUSOVÁ
monika.gregusova@eslovensko.sk

JARMILA TOMKOVÁ
jarmila.tomkova@vudpap.sk

MÁRIA BALÁŽOVÁ
maria.balazova@vudpap.sk

OBSAH

ÚVOD	3
OPIS VZORKY A POUŽITÝCH METODÍK	4
ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY VO VZŤAHU K INTERNETU	4
Porovnanie výsledkov z roku 2008 a 2010	4
Porovnanie podľa bydliska	5
Porovnanie podľa pohlavia	7
PROFILY A PREZENTÁCIA NA INTERNETE. FACEBOOK	8
Špecifiká komunikácie na sociálnych sieťach	11
ATRAKTIVITA VO VIRTUÁLNOM PRIESTORE	11
KAMARÁTSKE A ROMANTICKÉ VZŤAHY NA INTERNETE	13
OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV A POCIT OHROZENIA VO VIRTUÁLNOM PRIESTORE	15
NEPRÍJEMNÉ ZÁŽITKY, AGRESIVITA, KYBERŠIKANOVANIE	16
SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE V PROSTREDÍ INTERNETU	20
VYHLÁDÁVANIE INFORMÁCIÍ O SEXE A PORNOGRAFIA NA INTERNETE	23
ZÁVER	26
Literatúra	27

ÚVOD

Internet sa v ostatných rokoch stal prirodzenou a neoddeliteľnou súčasťou života nielen dospelých, ale takisto aj detí a mládeže. Virtuálny svet funguje ako nové sociálne prostredie, kde mladí „žijú“ - hľadajú informácie, vzdelávajú sa, utvárajú svoju identitu, komunikujú s ostatnými, nadväzujú vzťahy, využívajú príležitosti, ale stretávajú sa aj s rizikami. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie sa od roku 2008 snaží sledovať, ako sa problematika internetu odráža v živote detí a dospelých a ako sa menia trendy v tejto oblasti. Tiež nás zaujíma, ako túto oblasť vnímajú deti a dospelí, s čím sa stretávajú, ako reflektujú tieto témy, ako vnímajú ohrozenia v tejto oblasti. Prvý výskum je naším partnerom občianske združenie eSlovensko, ktoré realizuje projekt Zodpovedne.sk. Projekt je súčasťou programu Európskej únie Safer Internet Plus. Jeho hlavnou myšlienkou projektu je šíriť medzi deťmi a dospelými osvetu o používaní internetu a mobilu, o rizikách virtuálneho priestoru a možnostiach ohrozenia, poskytovať poradenstvo a pomoc.

OPIS VZORKY A POUŽITÝCH METODÍK

Našu vzorku tvorilo 303 žiakov, 162 dievčat a 141 chlapcov, zo základných škôl v rámci celého Slovenska. Priemerný vek respondentov bol 14,25 rokov.

Vo výskume sme použili autorský dotazník, ktorý bol administrovaný prostredníctvom internetu. Dotazník pozostával zo 48 otázok, niektoré z nich boli uzavreté s voľbou jednej alebo viacerých odpovedí, niektoré otvorené. Súčasťou dotazníka bola škála na meranie sebaúcty (Rosenberg Self-esteem Scale).

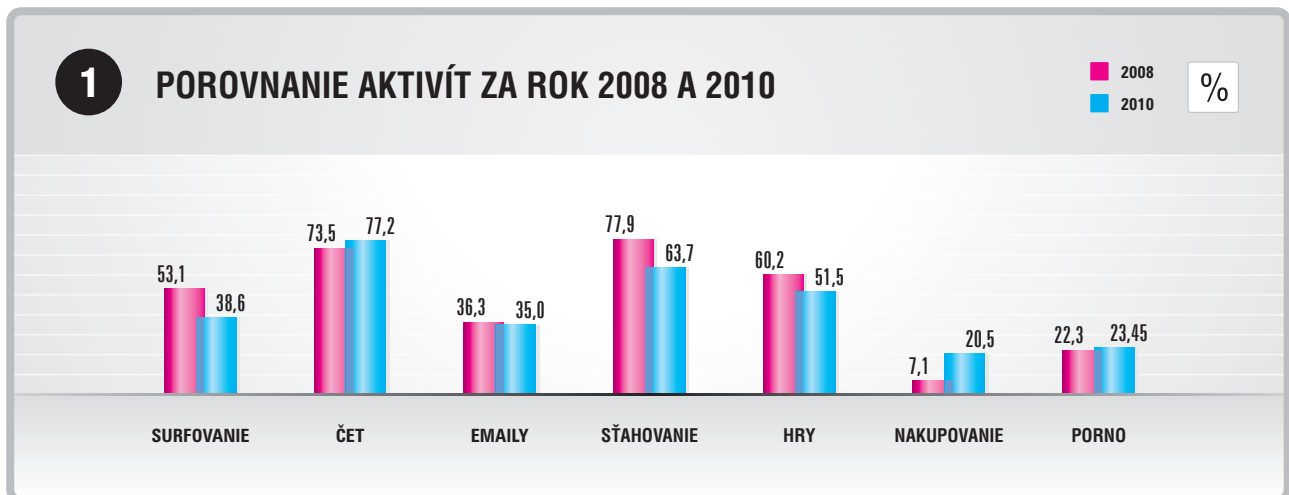
Okrem dotazníka sme v niektorých školách realizovali fokusové skupiny, v ktorých sme sledovali diskurz medzi dospelujúcimi k jednotlivým témam, súvisiacim s internetom.

ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY VO VZŤAHU K INTERNETU

Takmer všetci respondenti z našej vzorky (99,7 % respondentov, okrem 1 chlapca) sa aspoň občas pripájajú k internetu, minimálne v škole. Doma má pripojenie k internetu 84,5 % respondentov. Na internet sa väčšina dospelujúcich pripája viackrát denne (63 %). Pri jednom pripojení strávia v priemere najčastejšie 1-2 hodiny (31,8 % respondentov) alebo 2-3 hodiny (24,8 % respondentov). V týchto charakteristikách sa nelíšia dievčatá od chlapcov.

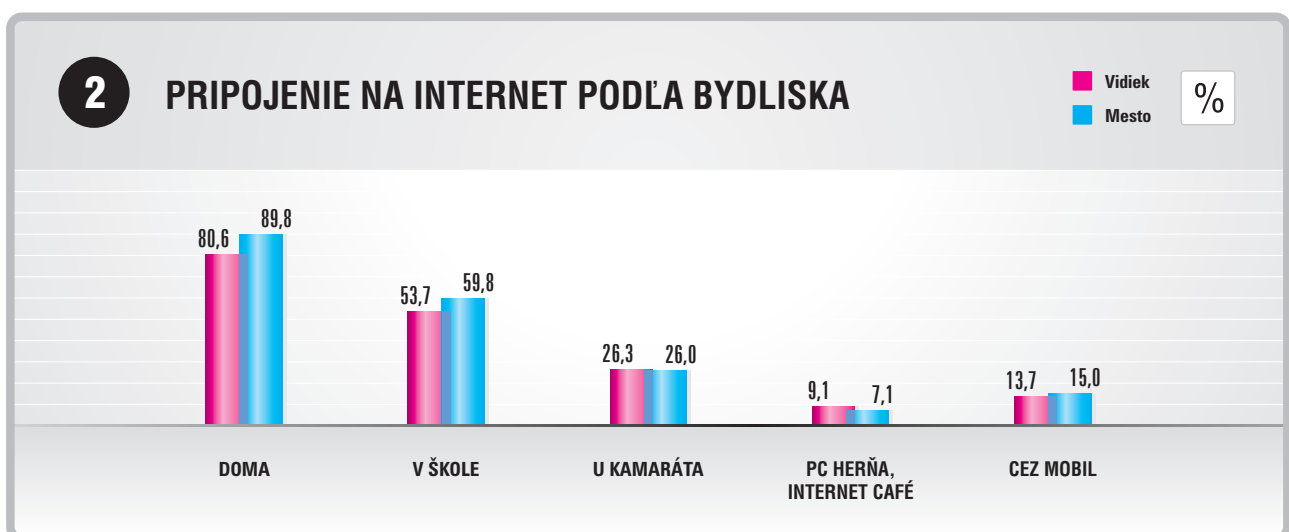
Porovnanie výsledkov z roku 2008 a 2010

Tieto výsledky sme porovnali s výsledkami nášho prieskumu z roku 2008 (Gregussová, Kováčiková, 2008, 2009). Zaujímalo nás, či sa za tie dva roky v niečom zmenila situácia. Pre porovnanie sme si z predchádzajúceho prieskumu vybrali iba skupinu žiakov 8. ročníka ZŠ, ktorí sú vekovo podobní našej súčasnej vzorke a vybrali sme položky, v ktorých je takéto porovnanie možné (keďže v dotazníkoch boli použité iné otázky). Už aj v roku 2008 sa väčšina dospelujúcich pripájala na internet (99,1 %), z nich denne 67,3 %, týždenne 19,5 %. Deti z menších obcí mali v porovnaní s deťmi z miest menej často pripojenie doma, čo platí aj v našej súčasnej vzorke. V týchto charakteristikách posun nenastal. Zmeny môžeme sledovať akurát v niektorých aktivitách, ktorým sa dospelujúci venujú (**graf č. 1**). Kým aktivity ako je čítanie, posielanie emailov alebo pozieranie porna na internete zostávajú relatívne stabilné, poklesol záujem o surfovanie na internete, hranie hier, sťahovanie z internetu, naopak výrazne stúplo nakupovanie cez internet. V súčasnom výskume sa medzi obľúbenými aktivitami dospelujúcich často objavuje pozieranie videí na Youtube a aktivity na sociálnych sieťach, Facebooku. Aj keď nevieme porovnať, ako často sa tieto aktivity objavovali v roku 2008, lebo sme sa na ne nepýtali, predpokladáme, že sa objavujú predovšetkým v poslednom čase a tiež predpokladáme, že mohli v istej miere prispieť k poklesu záujmu o iné aktivity. V prípade pozierania videí na internete zohráva úlohu rozšírenie vysokorýchlostného pripojenia. Facebook sa medzi mladými u nás začal objavovať už v roku 2008, ale prudko sa rozšíril predovšetkým v roku 2009, čo pokračuje až po súčasnosť.

Porovnanie podľa bydliska

Tiež nás zaujímalo, nakoľko sú charakteristiky, súvisiace s internetom, ovplyvnené tým, či naši respondenti pochádzajú z malých obcí (do 10 000 obyvateľov) alebo z miest. Predpokladali sme, že miesto bydliska môže vplývať jednak na dostupnosť internetu, a tiež na čas, koľko dospievajúci trávia aktivitami na internete. Z našich výsledkov sa ukazuje, že rozdiely medzi vidiekom a mestom sa v tejto oblasti strácajú. Štatisticky významný rozdiel je, ako už bolo spomínané, v tom, či majú dospievajúci internet priamo doma (vidiek = 80,7 %; mesto = 89,8 %), v čase trávenom na internete ani častosti pripojenia sa tieto dve skupiny respondentov nelíšia (graf č. 2, 3, 4). Okrem toho nachádzame rozdiely v niektorých aktivitách, ktorým sa naši respondenti venujú. Deti z malých obcí častejšie používajú emailovú komunikáciu (vidiek = 44,1 %; mesto = 28,6 %) a častejšie nakupujú cez internet (vidiek = 25,6 %; mesto = 13,4 %), čo môže súvisieť s dostupnosťou tovarov a služieb. V iných aktivitách sa žiadne rozdiely nepotvrdili.

3

ČASTOSŤ PRIPOJENIA NA INTERNET PODĽA BYDLISKA

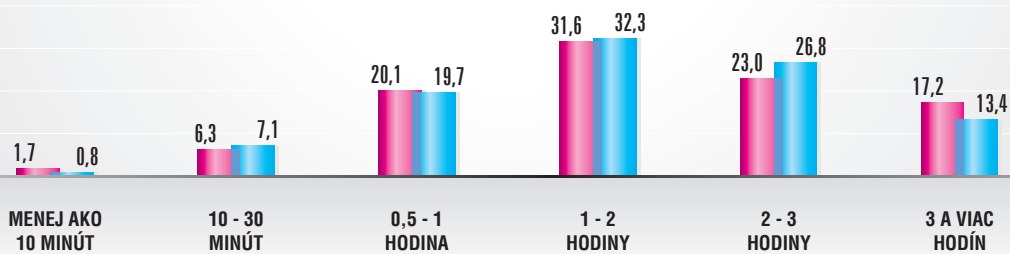
Vidiak %
Mesto

4

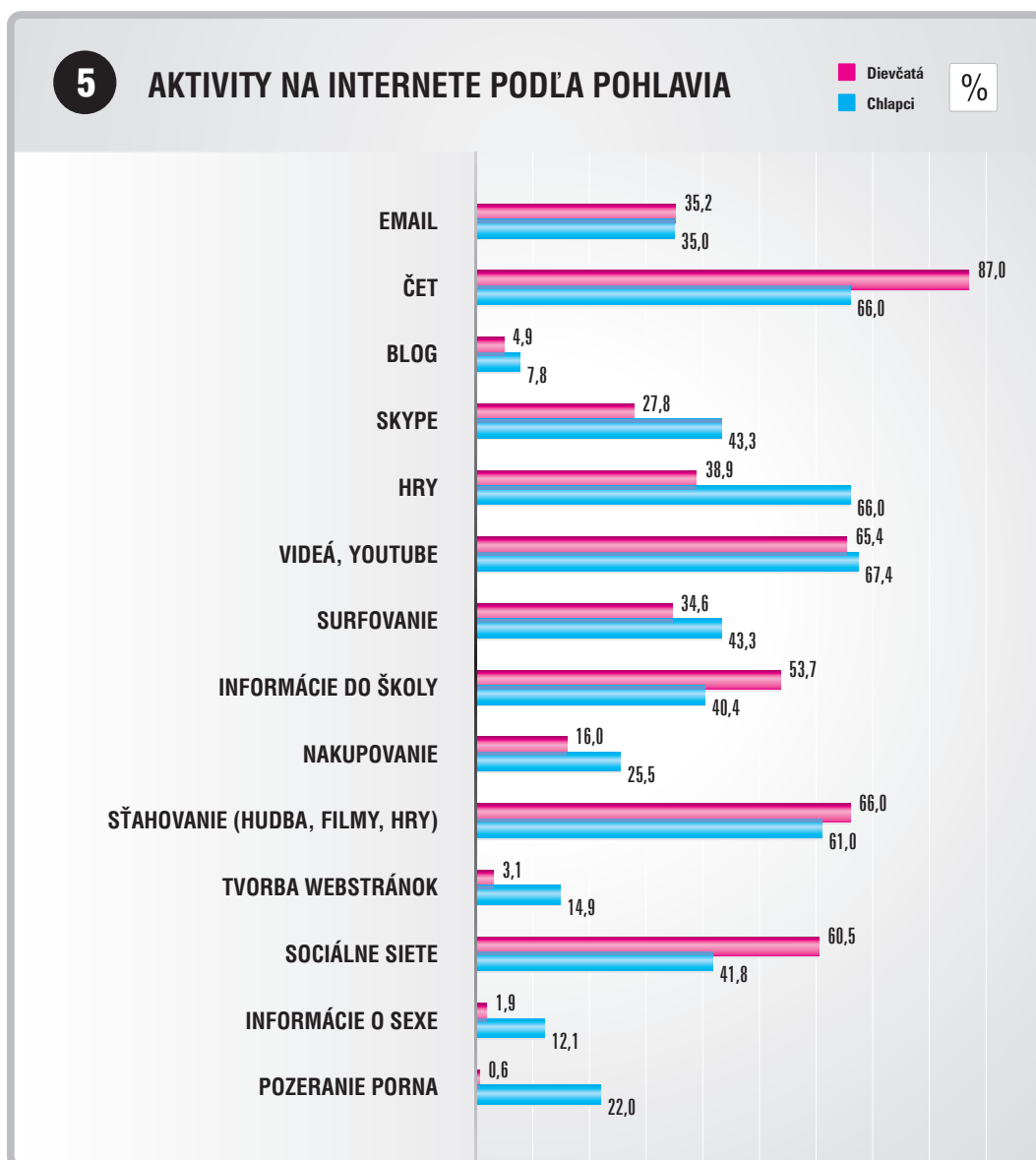
ČAS PRI JEDNOM PRIPOJENÍ PODĽA BYDLISKA

Vidiak %
Mesto

Porovnanie podľa pohlavia

Celkovo boli najobľúbenejšími aktivitami dospievajúcich na internete na prvom mieste čítanie (77,2 %); potom pozeranie videí, Youtube (66,3 %); sťahovanie hudby, filmov, softvéru (63,7 %), za čím nasledovala aktivita na sociálnych sieťach, Facebooku (51,8 %) a hranie hier (51,5 %). Pri hodnotení výberu aktivít už nachádzame rozdiely medzi dievčatami a chlapcami, tieto rozdiely sú štatisticky významné (**graf č. 5, tabuľka č. 1**). Ich aktivity a čas, ktorý pri nich strávia, následne ovplyvňujú to, s akými fenoménmi sa na internete stretávajú a ako internet vnímajú. Najčastejšou aktivitou dievčat na internete je čítanie; za tým nasleduje sťahovanie hudby, filmov a softvéru; pozeranie videí, napr. na Youtube a aktivita na sociálnych sieťach, Facebooku. Chlapci najčastejšie pozerajú videá; potom hrajú hry alebo čítajú; sťahujú si hudbu, filmy, softvér.

Tabuľka č. 1: Najčastejšie aktivity dospievajúcich na internete podľa pohlavia

Aktivita	Dievčatá	Chlapci	Signifikancia (Asymp. Sig. 2-sided)	Chi-Square
Četovanie	87,0 %	66,0 %	0,000	19,047
Hranie hier	38,9 %	66,0 %	0,000	22,114
Pozeranie videí – Youtube	65,4 %	67,4 %		
Sťahovanie hudby, filmov a softvéru	66,0 %	61,0 %		
Sociálne siete, Facebook	60,5 %	41,8 %	0,001	10,502

Dievčatá a chlapci sa líšia nielen v tom, ktorým aktivitám sa častejšie venujú, ale aj v tom, koľko času týmito aktivitami strávia, t.j. koľko z nich volí odpoveď „*viac ako hodinu denne*“. Dievčatá v porovnaní s chlapcami strávia viac času pri četovaní a aktivitách na sociálnych sieťach, chlapci sa intenzívnejšie venujú hranu hier.

Aktivity dospievajúcich na internete môžu mať vplyv na to, s akými ohrozeniami sa pravdepodobnejšie stretnú. Chlapci môžu byť viac ohrození závislosťou na hraní hier alebo pozieraní pornografie, tiež sa môžu častejšie stretnúť s podvodmi v súvislosti s nakupovaním. Dievčatá sa viac stretávajú s rizikami, ktoré súvisia s kontaktom s inými ľuďmi (či cez čet alebo cez sociálne siete), ako je napríklad sexuálne obťažovanie alebo zoznámenie sa so sexuálnym agresorom.

PROFILY A PREZENTÁCIA NA INTERNETE. FACEBOOK

Svoj profil, osobnú webstránku alebo blog má na internete vytvorený 87 % dievčat a 70,7 % chlapcov. Zaujímalo nás, aké údaje si dospievajúci v týchto profiloch uverejňujú, a to aj v súvislosti s možnými ohrozeniami (zneužitie osobných údajov, kontaktovanie neznámymi osobami).

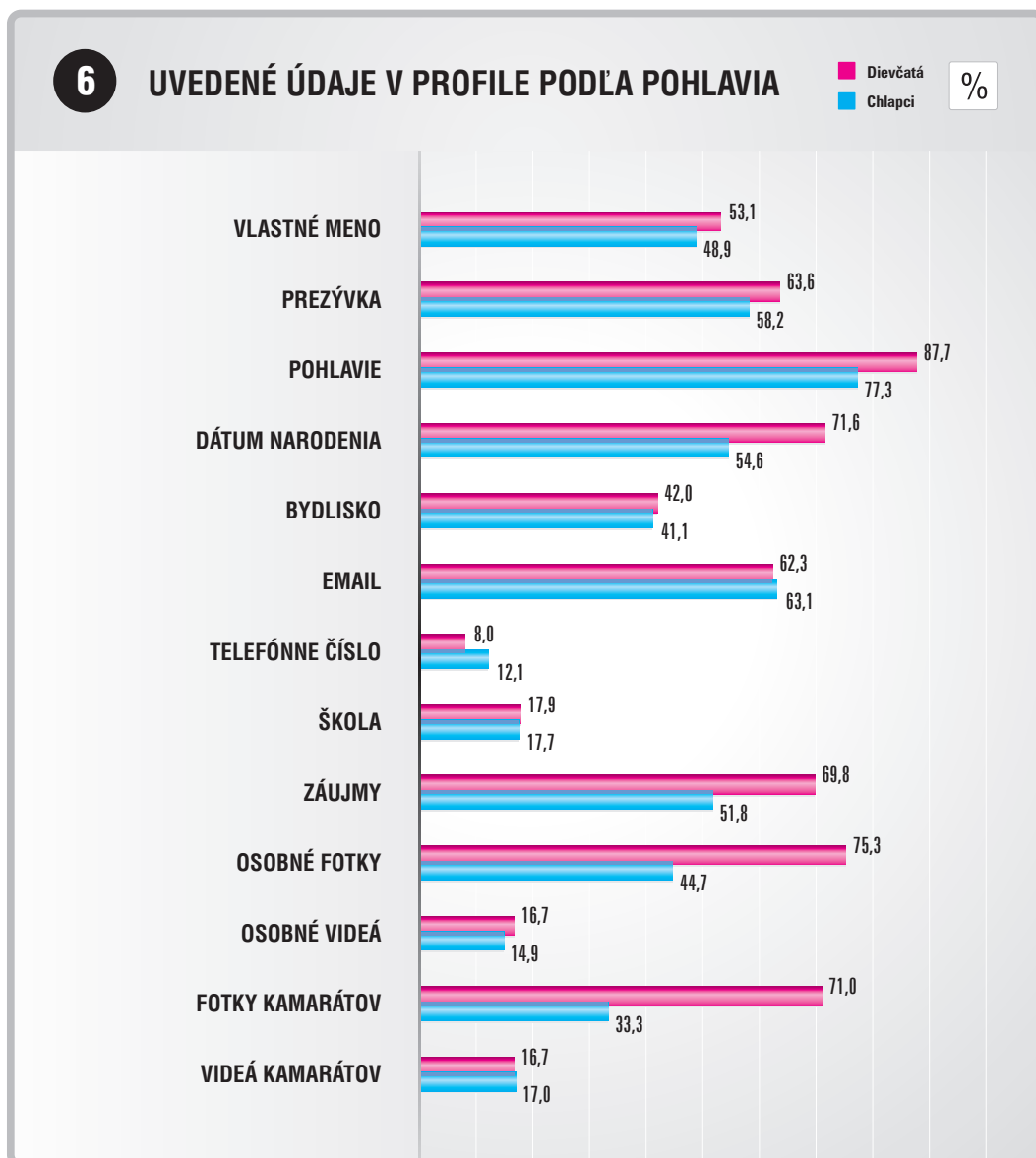
Keď sa v dnešnej dobe pýtame na profily, nesmieme zabúdať, že veľká časť týchto profilov je na sociálnych sieťach (u nás predovšetkým na Facebooku). Medzi aktivitami, ktorým sa na internete venujú, uvádza činnosť na sociálnych sieťach 60,50 % dievčat a 41,80 % chlapcov. Ak sa však pýtame na to, ako často sa týmito aktivitám venujú, len 13,8 % detí v našej vzorke odpovedá, že sa Facebooku nevenuje vôbec. A takmer polovica všetkých opýtaných tínedžerov trávi na Facebooku viac ako hodinu denne. Keď sa pozrieme na rozdiely v čase strávenom na Facebooku, vidíme, že je viac chlapcov ako dievčat, čo vôbec nevyužívajú Facebook. Chlapci sú tiež striedmejší v čase, ktorý tejto aktivite venujú. Až takmer tri štvrtiny opýtaných dievčat trávi denne na Facebooku hodinu a viac, zatiaľ čo z chlapcov len 56,2 %. Facebooku sa vôbec nevenuje približne dvakrát viac chlapcov ako dievčat.

Samotný profil na Facebooku má svoje špecifiká - pre prihlásenie je potrebné mať uvedenú svoju emailovú adresu a niektoré osobné údaje. Na druhej strane je Facebook v niečom bezpečnejší, profil je „poloverejným priestorom“. Okrem mena, ktoré je viditeľné pre všetkých užívateľov Facebooku, si každý užívateľ sám určí, koľko informácií bude viditeľných pre aké množstvo ľudí. Väčšina obsahov je prístupná pre „priateľov“, ktorých členstvo musí najprv sám užívateľ potvrdiť.

Aj preto dospievajúci v profile uvádzajú viac údajov o sebe - sú to informácie, ktoré chcú ukázať svojim priateľom. Cez svoj profil komunikujú so svojou rovesníckou skupinou, prezentujú sa. Chcú sa ukázať, chcú byť videní, chcú zaujať. V týchto profiloch chcú byť sami za seba, chcú byť rozpoznaní,

a nie utajení - chcú, aby ich ľudia, ktorí ich poznajú, mohli na základe týchto identifikačných údajov vyhľadať. Preto v profiloch väčšinou uvádzajú svoje pravé meno, pohlavie, dátum narodenia, svoju vlastnú fotografiu.

Ako sme už spomínali, dievčatá sú na Facebooku (a tiež v iných sociálnych a komunikačných aktivitách - ako je čítanie) aktívnejšie než chlapci. S tým súvisí aj to, ako si vypĺňajú svoje profily. Z **grafu č. 6** vidíme, že v porovnaní s chlapcami si svoje profily vypĺňajú podrobnejšie. Štatisticky významne častejšie uvádzajú svoj dátum narodenia, svoje záujmy, zverejňujú svoje fotografie a fotografie kamarátov a blízkych.

Dospievajúci sa na Facebooku prezentujú rôzne - zvereňujú fotografie a videá, píšú komentáre, ukazujú ostatným, čo sa im páči a čo nepáči, identifikujú sa s rôznymi skupinami. Mladí sa tak môžu ostatným ukazovať tak, ako chcú, aby ich okolie vnímalo - vytvárajú svoj pozitívny, želaný sebaobraz. Profil je aj určitým meradlom popularity. Ten, kto má veľa priateľov, objavuje sa na mnohých fotografiách, kto zvereňuje viac obsahov a fotografií, získava na ne pozitívnu odozvu - komentáre a ocenenie (prostredníctvom funkcie „Páči sa mi“), ten je medzi dospievajúcimi vnímaný ako obľúbený, úspešný, zaujímavý.

Admin: *Ako človek na Facebooku zaujme ostatných?*

D: *Možno aj fotkami... Možno aj tým je vidno, akí sme... Ja mám napríklad strašne veľa fotiek takých, že s kamarátmi a vidno, že chodím aj rada von s kamarátmi... alebo z takých tých akcií našich spoločenských...čo ja viem, čo sme všetko mali... a niekto proste má iba také fotky, jak je doma.*

Admin: *Kto si myslíte, že je populárny, obľúbený na internete?*

D: *Tak často je vidno, keď má niekto veľa priateľov a veľa fotiek, na ktorých je označený, že fakt že je obľúbený ...*

D: *Neviem, ale keď kukám nejaké tie fotky, tak keď tam je veľa tých komentov, že jejda, taká pekná fakt a tak. Tak asi taká baba je obľúbená.*

Práve adolescencia je obdobím, keď sa formuje identita jedinca - a dospievajúci majú aj prostredníctvom internetu možnosť skúšať si, čo im vyhovuje a čo je pozitívne prijímané. V tomto období je sebahodnotenie jedinca najviac ovplyvnené tým, čo si o ňom myslia ostatní, ako okolie ocení jeho vlastné JA (Harter, 1999). Takéto sebaoprotvrdenie ostatnými (approval) môžu mladí získavať aj na Facebooku.

Význam sebaoprotvrdenia od ostatných vyjadrovali aj vo fokusových skupinách. Na otázku „Kedy sa v prostredí internetu cítiš najlepšie, tak že máš zo seba radosť a si so sebou spokojný, sám na seba hrdý?“ odpovedali spôsobom, ktorý len potvrdzuje zistenie, že pozitívne reakcie na profil zvyšujú sebaúctu a well-being mladých a naopak, negatívne reakcie majú opačný efekt (Valkenburg a kol., 2006).

D: *Ma poteší, keď mi niekto ohodnotí fotku.*

CH: *Som dostal svoj prvý koment, tak to pôjdem osláviť.*

D: *Alebo na facebooku, keď si dáte status, a veľa ľudí vám dá, že sa im to páči.*

D: *Keď mi dajú prst hore na fotky, ktoré zverejním.*

CH: *Keď dostanem nejaký dobrý koment.*

D: *A potom fotky, komentovanie, tak to ma baví...*

Predpokladáme, že je to jeden z motívov, prečo mladí venujú svojim profilom takú pozornosť. Komentovanie iných profilov a kontrolovanie hodnotenia svojich vlastných profilov je pre mladých, hlavne pre dievčatá, kľúčovou aktivitou na Facebooku.

Špecifiká komunikácie na sociálnych sieťach:

Potreba patriť do skupiny. Pre tínedžera znamená nemať Facebook byť iný ako väčšina a byť „mimo informácií“. Nepridať sa k „fejsbúkarom“ znamená teda v tom veku značnú dávku nekonformnosti a nezávislosti na skupine, ale aj prirodzene praktické dôsledky v podobe chýbajúcich informácií.

Jednoznačnosť pochvaly. Tínedžeri sa cítia v svojom správaní neisto a potrebujú jasnú spätnú väzbu. Označenia „Páči sa mi“ sú pre dotyčného jasný odkaz. V reálnej komunikácii nemajú mladí šancu získať tak jednoducho pochvalu a ocenenie a už vôbec nie od toľkých ľudí naraz.

Profil = moje Ideálne JA. Prostredníctvom profilu sa tínedžeri môžu prezentovať takí, akí chcú byť, tak ako chcú, aby ich okolie vnímalo. Zverejnia na profil len to, na čo sú hrdí, to čo chcú, aby okolie videlo.

Archivácia spätnej väzby. Interakcia na „nástenke“ zostáva verejná a viditeľná ešte dosť dlhú dobu. Tínedžer sa k spätným väzbám môže vracat, a rovnako aj všetci, ktorí si pozerajú jeho profil, vidia, nakoľko je populárny.

Väčšia intenzita spätnej väzby. Tým, že je spätná väzba viditeľná ostatným, jej efekt je mnohonásobne zvýraznený. Nebezpečné na tom je, že sa intenzifikuje nielen pozitívna, ale aj negatívna spätná väzba. V prípade výsmechu vo verejnom priestore to znamená pre tínedžerov významný dopad na ich sebaobraz a sebaúctu.

„Keď sa to stane v škole, tak povedzme, že o tom má evidenciu 30 ľudí, keď je to na internete, tak niekto má 255 priateľov a všetci to vidia a to je ešte horšie ... Lebo ja sama neviem, kto všetko to vidí a potom, keď sa na mňa niekto pozrie, tak ja neviem, či to videl, nevidel...“ (vo fokusovej skupine o zverejnení zosmiešňujúcich fotiek).

ATRAKTIVITA VO VIRTUÁLNO M PRIESTORE

V predchádzajúcom období dominoval vo výskume predpoklad, že pri posudzovaní atraktivity vo virtuálnom priestore zohrávajú významnú úlohu iné faktory, a nie fyzický vzhľad. Internet bol vnímaný ako priestor, v ktorom majú naopak možnosť lepšie sa presadiť ľudia, ktorí atraktívni nie sú. Aj v našom výskume sa však potvrdzuje, že tento predpoklad neplatí univerzálne. Táto výhoda sa stráca kvôli tomu, že internet už v súčasnosti umožňuje aj veľmi jednoduché zverejňovanie fotografií. Fyzický vzhľad tak zohráva na internete svoju úlohu – jednou z významných súčastí profilov, ktoré si dospievajúci na internete vytvárajú, je práve fotografia. Dôležitosť výberu svojej profilovej fotografie reflektujú dospievajúci aj vo fokusových skupinách:

D: *Tak nedám si tam nejakú trápnu fotku...*

V online dotazníku sme kládli aj otvorenú otázku, v ktorej sme sa pýtali na túto tému: **„Aký človek tá na internete zaujme?“** Medzi dievčatami sa potvrdzuje význam komunikácie: „*hlavne, s ktorým sa dá dobre porozprávať*“, „*ktorý je zhovorčivý*“ (34,1 % dievčat; 8,5 % chlapcov). Dievčatá tiež častejšie v porovnaní s chlapcami zdôrazňujú *úprimnosť* alebo *pravdivosť* (13,0% dievčat; 1,9 % chlapcov) a to, že ten druhý má byť *zábavný*, *má mať zmysel pre humor* (13,8 % dievčat; 5,7 % chlapcov). Aj v odpovediach na túto otázku sa však potvrdzuje význam vzhľadu: „*musí byť pekný*“, „*pozriem fotku a ak je sympatický*“, „*pekná baba*“, „*čo má dobrú fotku*“. U chlapcov bola táto odpoveď najčastejšie zastúpená a u dievčat sa v častosti umiestnila na druhom mieste (17,4 % dievčat; 19,8 % chlapcov).

V diskusiách sa tiež objavuje téma toho, čo už nie je atraktívne, ale je naopak považované za trápne, predovšetkým vo vzťahu k miere erotiky a sexuality na fotografiách. Svoje vlastné fotografie (ako prezentujem seba) vnímajú dospievajúci ináč než fotografie ostatných (čo si myslím o autorovi fotografie). Pri fotografiách ostatných citlivo posudzujú hranicu medzi atraktivitou a trápnosťou, resp. medzi tým, koľko prikrášlenia sa vníma ako zvýraznenie pozitív a koľko už ako klamanie, vydávanie sa za niekoho iného (robenie sa niekým iným). Na jednej strane môže byť dobre urobená fotografia s erotickým podtónom vnímaná ako príťažlivá, na druhej strane sú odhalené fotografie „hrozné“. Na jednej strane sú fotografie, na ktorých mladí prezentujú, že sú zaujímaví, čo všetko robia, majú veľa kamarátov, sú populárni, na druhej strane sú fotografie, ktoré sú hodnotené ako „predvádza sa“ alebo „rieši si svoje komplexy“.

Chlapčenské fotky posudzujú dievčatá aj chlapci negatívne (ako trápne alebo ako predvádzanie sa), ak sa chlapci snažia upútať svalmi.

CH: Fotka šesť kociek na bruchu...

D: To je nechutné, keď si chalani dávajú fotky pol tela nahí. Si potrebujú niečo dokazovať alebo si riešiť nejaké svoje komplexy.

Podobne posudzujú chlapci aj dievčatá aj prezentáciu dievčat na fotografiách. Negatívne vnímajú štylizáciu do erotických póz alebo nadmerné odhaľovanie.

D: Zasa niektoré baby sa tak fotia, že neviem, sú také... málo oblečené...

CH: Zdajú sa mi divné také fotky s tými našpúlenými perami a s výstrihom – akože sa nevedia tváriť normálne alebo čo?

Ojedinele sa stretávame aj s tým, že dievčatá aj chlapci fotky s erotickým nádychom ocenia:

D: No mne sa osobne páčia. Myslím také tie profesionálne urobené. Keď niekedy nie je nič vidno, ale proste to nahé telo a všetko je zakryté, tak mne sa to strašne páči. Ale keď niečo vyzerá tak lacno, že práve som sa odfotila v sprche, tak to mi už príde také...

Dospievajúci sú zruční aj v tvorbe fotografií a aj v používaní softvéru na ich úpravu. Hranica medzi tým, ako potom takéto fotografie posudzujú, je individuálna, takéto prikrášľovanie reality vnímajú dospievajúci rôzne. Upravená fotografia môže byť posudzovaná ako trápna, ak si niekto výrazne snaží vylepšiť vzhľad, ale aj zaujímavá, ak sa jedná o jej umelecké spracovanie.

CH: Nepáčia sa mi také, že upravené vo Photoshope. Ako že nejaká baba je úplne škaredá alebo niekto má na krku obrovský jebák a vo Photoshope si tú fotku úplne upraví. Ale zase niektoré baby si robia také špeciálne efekty, to je pekné. Keď je to iba trocha.

KAMARÁTSKE A ROMANTICKÉ VZŤAHY NA INTERNETE

Tým, ako sa internet stal súčasťou života dospievajúcich, sociálnym prostredím, v ktorom sa pohybujú, tak sa stal aj prirodzeným miestom, kde sa rozvíjajú sociálne väzby. Či už ide o vzťahy medzi rodinným príslušníkmi, kamarátmi alebo medzi partnermi, či už ide o udržiavanie alebo rozvíjanie existujúcich vzťahov alebo nadväzovanie vzťahov nových - to všetko sa už nedeje iba v offline svete, ale aj v tom online.

Na otázku „**Čo by ti najviac chýbalo, keby nebol internet?**“ väčšina opýtaných (33,9 %) odpovedala, že je to „komunikácia s blízkymi a priateľmi“. Až za tým nasledovala v menšej miere odpoveď „hry na internete“ (18,1 %).

Keď sme sa o téme komunikácie a vzťahov rozprávali vo fokusových skupinách, dospievajúci zdôrazňovali, že najčastejšie komunikujú na internete so svojimi kamarátmi z offline sveta, najmä so spolužiakmi zo školy, rozvíjajú už existujúce vzťahy.

D: *No, tak, neviem, väčšinou sú takí, ktorých poznám... Nečítujem s takými, ktorých nepoznám.*

D: *No hej, lebo s ktorými nepoznám, tak si neviem, čo si mám s nimi písať a nekecáme...*

CH: *Ja si nepotrebujem písať s cudzími ľuďmi...*

Keď sa však pozrieme bližšie na odpovede dospievajúcich v online dotazníku, zisťujeme, že skutočnosť je trochu odlišná. Rozvíjanie existujúcich vzťahov a komunikácia s ľuďmi, ktorých poznajú z reálneho sveta, medzi dospievajúcimi dominuje. Ale nedá sa povedať, že by vôbec nevstupovali do komunikácie s ľuďmi, s ktorými sa zoznámia iba prostredníctvom internetu. Kamaráta, ktorého pozná iba z internetu, má 80,5 % dievčat a 73,4 % chlapcov. 80,6 % dievčat a 67,9 % chlapcov si četuje s niekým, koho pozná iba prostredníctvom internetu.

Časť týchto vzťahov je kamarátskych - napríklad sa bavia s ľuďmi s podobnými záujmami („*Ja čítujem strašne veľa ľuďmi z celého sveta, lebo ja mám taký štýl hudby a stretávame sa na jednom čete, kam chodia dídžeji a proste bavíme sa spolu.*“). Chlapci sa tiež veľa rozprávajú so svojimi spoluhráčmi z herných tímov („*Takých, čo poznám iba z internetu, mám z hry viacerých. A keď niečo potrebujem pomôcť, tak buď cez skype alebo v hre hovoríme.*“).

Pri týchto kamarátskych vzťahoch sa až tak neočakáva, že prerastú aj do reálneho sveta. Ale v pozadí kontaktov medzi dievčatami a chlapcami na internete je možné nadviazanie vzťahu romantického - rovnako, ako v bežnom živote. Aj tieto vzťahy začínajú podobne, ako vzťahy kamarátske, nezáväznou komunikáciou. Od takéhoto vzťahu sa očakáva, že napokon prerastie aj do reálneho sveta. Tu už má svoje miesto aj spomínaná fyzická atraktivita - v reálnych vzťahoch býva podstatné aj to, aby nás ten druhý fyzicky priťahoval.

Na internete môžu dospievajúci skúšať, ako na nich ostatní reagujú, a zároveň majú väčšiu mieru kontroly nad situáciou - sami strážia, kam až chcú zájsť, nakoľko zostanú v anonymite alebo kedy ukončia komunikáciu. Internet tak predstavuje pre nadväzovanie vzťahov relatívne bezpečné prostredie. Tak isto, ako v realite, aj tu sa nadväzovanie vzťahov začína prejavovaním záujmu - flirtovaním. 42,2 % respondentov z našej vzorky už s niekým flirtovalo *párkrát*; *veľakrát* 12,7 % dievčat a 14,0 % chlapcov. Iba asi tretina opýtaných (29,7 % dievčat a 27,2 % chlapcov) neflirtovala cez internet *nikdy*.

Viac ako tretina všetkých dievčat (36,6 %) uvádza, že sa zaľúbilo do niekoho cez internet. Uvádzajú tak signifikantne častejšie (Asymp. Sig. = 0,04, Chi-square = 4,22) ako chlapci (25,5 %). Jedným z možných vysvetlení takýchto rodových odlišností je rozdiel v psychickom, sociálnom a emocionálnom vývine dievčat a chlapcov - čo sa prejaví v reálnom, ako i virtuálnom svete. Dievčatá v tomto veku sú o krok dopredu pred chlapcami, túžia po rozhovoroch, blízkosti a nadväzovaní vzťahov. Na internete sa viac sa púšťajú do komunikácie, četujú, sú aktívnejšie na sociálnych sieťach.

Asi pätina (19,8 %) všetkých respondentov, chlapcov aj dievčat, začala s niekým, koho spoznali na internete, aj chodiť. To tiež potvrdzuje úlohu internetu pri vytváraní nových vzťahov. Ak dospievajúci nadviažu vzťah na internete, ktorý pokračuje aj stretnutím v reálnom prostredí, tak to často býva na odporúčanie kamarátov alebo ak vidia, že je to človek, ktorého niekto z ich okolia pozná, a teda je určitým spôsobom „overený“:

D: Akože, nebolo to odporúčané, ale tak - ja by som sa nestretla s úplne s takým človekom, ktorý... býva niekde v Banskej Bystrici a nikto ho nepozná. No, ale keď som videla, že je to spolužiak tej kamarátky, čiže v pohode, potom som už nemala strach...

D: No ja som to mala také, že ja som mala kamarátku, a ten človek bol zase tej kamarátky kamarát, čiže neviem, ona mi aj, no, proste som vedela, že to nie je nejaký taký oné...

Svoje postoje k stretnutiam z internetu vyjadrujú aj v odpovedi na otázku „**Čo si myslíš o stretnutiach naživo s kamarátmi, s ktorými sa poznáš iba z internetu?**“ Dievčatá častejšie odpovedajú „*Chcel/a som sa stretnúť, ale mal/a som z toho strach.*“ (10,0 % dievčat, 5,1 % chlapcov) a „*Stretol/stretla som sa, ale mal/a som z toho strach.*“ (9,4 % dievčat; 1,5 % chlapcov). Menej dievčat ako chlapcov odpovedá tiež „*nikdy ma to nelákalo*“ (37,5 % dievčat, 51,1 % chlapcov). Rozdiely v týchto odpovediach sú štatisticky významné (Asymp. Sig. = 0,007, Chi-Square = 14,2).

Z týchto odpovedí môžeme sledovať, že strach a obavy nie sú prekážkou - dievčatá idú na stretnutie aj napriek tomu, že sa boja, a chodia na ne častejšie ako chlapci. Vo voľnej otázke „**Ak si bol na takomto stretnutí, aký si mal pocit? Bola realita iná ako tvoje očakávania? V čom?**“ opisuje takúto skúsenosť 44 dievčat a 21 chlapcov. *Dobry pocit zo stretnutia* si z týchto respondentov odnieslo približne rovnako veľa chlapcov ako dievčat (68,2 % dievčat; 71,4 % chlapcov). Dievčatá oveľa častejšie ako chlapci spomínajú, že *mali strach, divný pocit, hanbili sa alebo zažili, že stretnutie nedopadlo tak, ako očakávali* (27,3 % dievčat; 14,3 % chlapcov). Zároveň z výpovedí mladých vyplýva, že dievčatá sú opatrnejšie a majú väčšiu potrebu pred stretnutím overiť si dôveryhodnosť danej osoby.

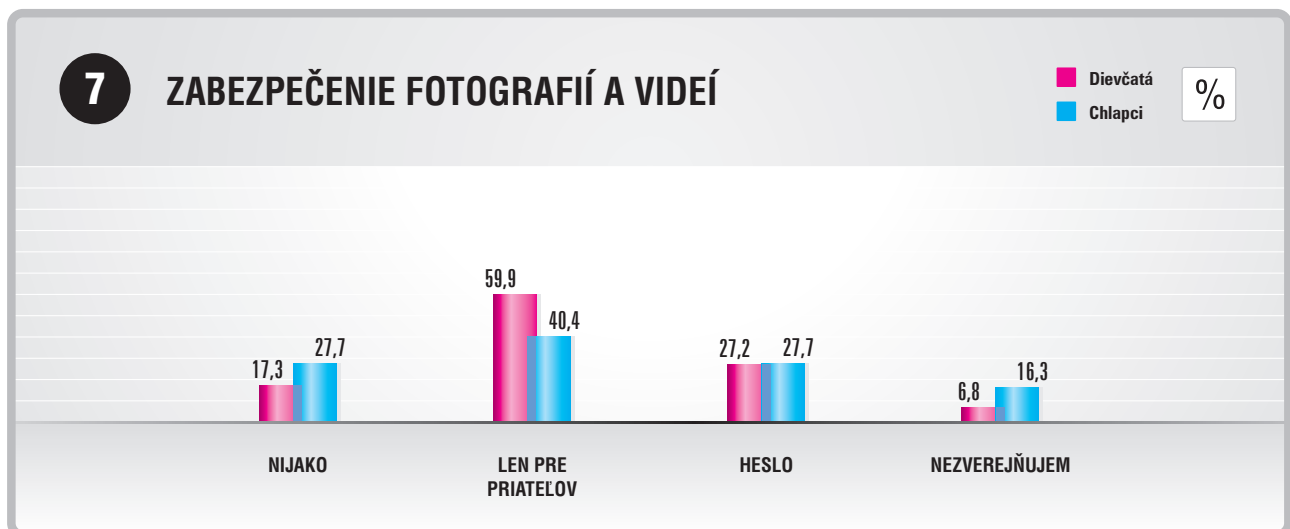
Admin: A podľa čoho posúdiš, že či tým ľuďom môžeš dôverovať, že si povedzme trufneš ísť na tie stretnutia?

D: No, ja by som si musela najprv dlhšie písať, proste spoznať ich aj cez ten internet, nejaké volávanie a tak. A potom boli už aj tie stretnutia a celkom dobre to dopadlo...

OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV A POCIT OHROZENIA VO VIRTUÁLNOM PRIESTORE

Ako sme už spomínali, mať profil na internete sa považuje takmer za samozrejmosť, má ho väčšina tínedžerov. Na internete sú aktívni, zverejňujú o sebe veľa údajov. Zverejnenie údajov na internete má okrem pozitív aj svoje riziká. Zaujímalo nás teda aj to, nakoľko si dospelievajúci uvedomujú riziko zneužitia osobných údajov, resp. nakoľko svoje údaje chránia.

Dospelí majú často predstavu, že deti a dospelievajúci sú naivní a bezbranní, neuvedomujú si, čo všetko sa im môže stať. Zisťujeme však, že toto presvedčenie nie úplne zodpovedá skutočnosti. Dospelievajúci majú celkom dobré povedomie o tom, že je potrebné na internete chrániť svoje osobné údaje, poznajú možnosti, ako svoje údaje chrániť a aj ich využívajú. Najčastejšími zneužitými materiálmi na internete bývajú osobné fotografie. Pýtali sme sa na to, ako si ich dospelievajúci zabezpečujú (graf č. 7).

Prístup iba pre priateľov si nastavuje 59,9 % dievčat a 40,4 % chlapcov, fotoalbumy si chráni heslom rovnako 27 % dievčat aj chlapcov. Výrazne viac chlapcov než dievčat svoje fotografie na internete nezverejňuje - 16,3 % chlapcov v porovnaní s 6,8 % dievčat. Len 17,30 % dievčat a 27,70 % chlapcov si svoje fotografie nechráni nijako, teda ich dáva na internet voľne dostupné. Z tohto porovnania sa ukazuje rozdiel medzi dievčatami a chlapcami. Chlapci menej vedia, že by sa mali chrániť, resp. že by im mohlo niečo hroziť.

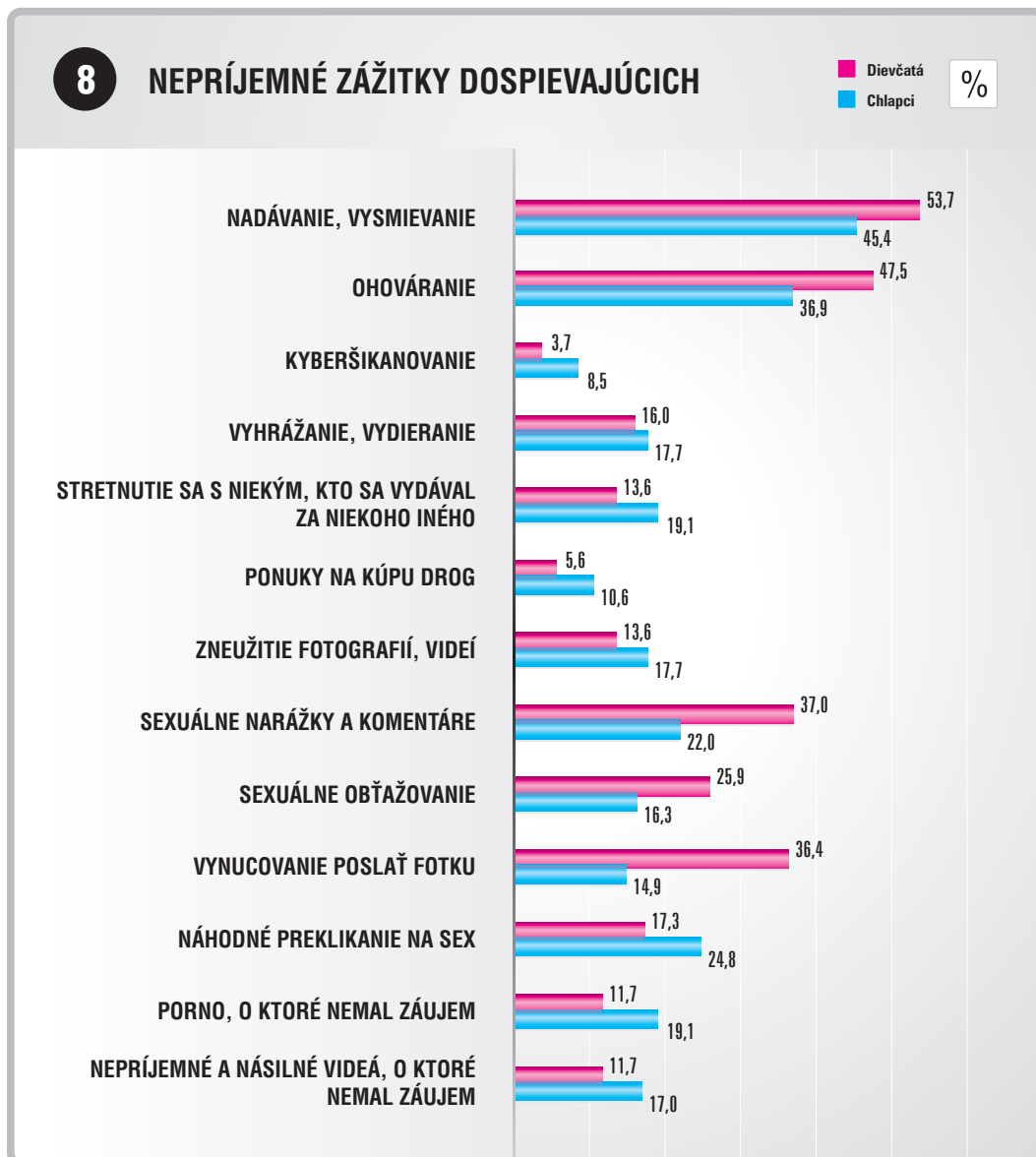
Na otázku „*Aké najhoršie veci sa ti môžu na internete prihodiť?*“, uvádzajú dievčatá výrazne viac rizík. Pre chlapcov je najčastejším vnímaným rizikom počítačový vírus (20,4 % chlapcov; 4,8 % dievčat). Na ďalších priečkach sa u chlapcov umiestnili nabúranie sa do profilu alebo krádež identity (14,2 % chlapcov; 14,5 % dievčat): „*Že niekto vytvorí profil s mojimi fotkami a doplní tam nejaké úchylné foto a bude písať ľuďom zlé veci.*“ a zneužitie osobných údajov alebo fotografií (14,2 % chlapcov; 29 % dievčat). Ako je vidno z týchto výsledkov, zneužitia osobných údajov alebo fotografií sa dievčatá obávajú oveľa viac než chlapci: „*Niektor môže zverejniť moje fotky. Napríklad kamaráti našli program, ktorý vás na základe obvyčajnej fotografie vyzlečie donaha! No fuj!*“ Dievčatá výrazne častejšie uvádzajú aj ďalšie riziko - ich najčastejšou odpoveďou bola obava z úchylákov, zneužitia alebo znásilnenia: „*Vypisovanie od starých úchylákov o nechutných veciach.*“, „*Nejakí oblbovači, čo vás namotajú na stretávku a niekde vás znásilnia.*“ (33,8 % dievčat; 3,5 % chlapcov). Chlapci tiež častejšie než dievčatá odpovedajú „*nič*“ alebo „*neviem*“ (15,2 % dievčat; 19,5 % chlapcov).

Dospievajúci chcú mať tiež lepšiu možnosť nad kontrolou svojich fotografií, nad tým, kde a za akých okolností budú zverejnené. Sami si pýtajú súhlas od iných, keď zverejňujú ich fotografie v 59,9 % prípadov. Takisto im samým vadí, keď niektor zverejní niečo bez ich súhlasu v 61,1 %.

NEPRÍJEMNÉ ZÁŽITKY, AGRESIVITA, KYBERŠIKANOVANIE

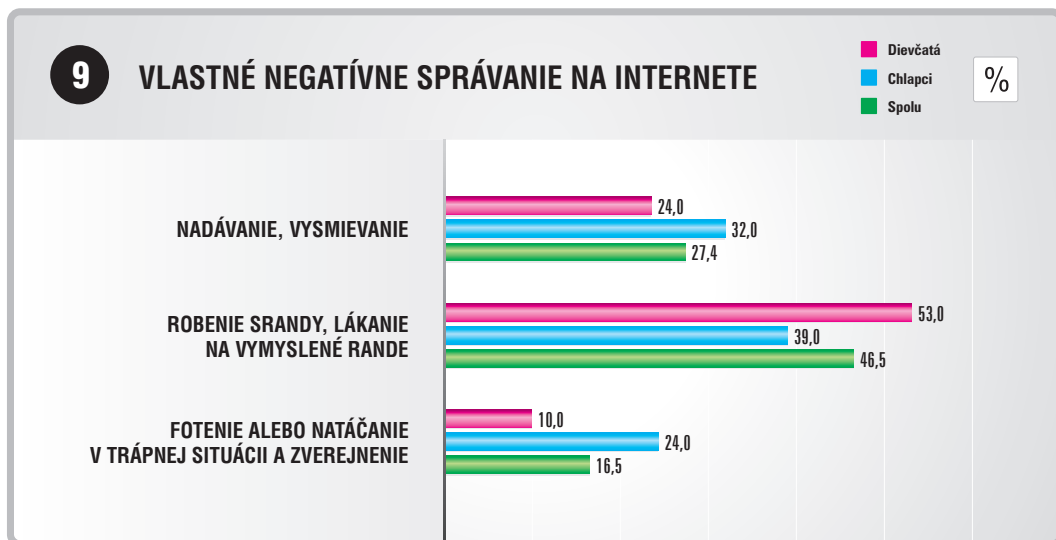
Častou obavou dospelých, a predovšetkým rodičov, je to, že internet prináša dospievajúcim aj nepríjemné zážitky. Naše zistenia potvrdzujú očakávaný predpoklad, že tí, čo viac čítajú, facebookujú a uvádzajú viac údajov v profiloch (pohlavie, dátum narodenia, záujmy, fotografie, email, telefónne číslo), sa reálne viac stretávajú s ohrozeniami, ako sú nadávanie, vysmievanie, ohováranie, sexuálne narážky a komentáre, sexuálne obťažovanie, vynucovanie poslať fotku, online šikanovanie, ponuky na kúpu drog.

Najčastejšie sa mladí ľudia (takmer polovica z nich - 49,8 %) stretávajú na internete s nadávaním a vysmievaním. Druhým najčastejším negatívnym javom, s ktorým sa stretnú, je ohováranie, šírenie nepravdivých informácií (42,6 % respondentov), na treťom mieste sexuálne narážky a komentáre (30,0 %) - **graf č. 8.**

Ako môžeme z grafu vidieť, viac nepríjemných zážitkov spomínajú dievčatá. Rozdiely tiež nachádzame medzi dospelujúcimi z vidieka a respondentmi z miest. Tí z vidieka častejšie zažívajú nadávanie a vysmievanie (vidiek - 58,3 %, mesto - 38,6 %), stretnutie s niekým, kto sa vydával za niekoho iného (vidiek - 21,1 %, mesto - 9,4 %), sexuálne narážky a komentáre (vidiek - 40,0 %, mesto - 16,5 %) a natrafenie na pornografiu, o ktoré nemali záujem (vidiek - 19,4 %, mesto - 9,4 %). Tieto rozdiely sú štatisticky významné. Kladieme si otázku, čím sú tieto rozdiely spôsobené. Sú dospelujáci z vidieka menej opatrní pri činnostiach na internete a preto sa viac dostanú do kontaktu aj s rizikami? Alebo ináč hodnotia tieto riziká? Ako tvrdí S. Livingstone (2010, 2011), ktorá sa dlhodobo venuje výskumu internetu, deti posudzujú riziká rôzne - čo niekto považuje za nepodstatnú maličkosť, to môže byť pre iného výrazne nepríjemný zážitok. Tak isto nie je možné automaticky tvrdiť, že ak sa deti s nejakým rizikom stretnú, tak to u nich spôsobí nejaké závažné následky. Vždy je potrebné posudzovať to individuálne, z perspektívy konkrétneho dieťaťa.

Dospievajúci sú tiež nielen príjemcami a obeťami rizikových faktorov internetu, ale aj aktérmi, tvorcami. Mladí ľudia sami priznávajú, že na internete si najčastejšie robia srandu z iných“ (59 % respondentov), vysmieávajú sa alebo nadávajú niekomu (49,8 % respondentov) a fotografujú alebo natáčajú iných v trápnych situáciách a potom to zverejnia (16,5 %). Dievčatá si viac robia srandu z iných a snažia sa ich vylákať na vymyslené rande, zatiaľ čo chlapci viac fotia, či natáčajú niekoho v trápnej situácii (napríklad učiteľov počas vyučovania) a zavesia to na internet (**graf č. 9**).

Takéto skúsenosti priznávajú dospievajúci aj vo fokusových skupinách: „Niekomu tam nadávame. Keď sa nudím alebo keď sa potrebujem odreagovať, tak si tam niekoho nájdem a nadávam mu. Aj kamošom, alebo niekomu, kto má divnú fotku alebo hocikomu. To je vlastne jedno, že komu.“

Agresivita a ubližovanie na internete môže prerásť až do kyberšikanovania (šikanovania vo virtuálnom priestore). Rôzni autori ho najčastejšie definujú ako „zámerné a opakované, poškodzujúce správanie spôsobované cez elektronické médiá (internet, mobil a iné)“ (Hinduja, Patchin, 2008) alebo ako „vedomé využívanie internetu a iných komunikačných technológií k poníženiu a rozrušeniu niekoho iného“ (Cross et al., 2009).

Kyberšikanovanie môže mať rôzne podoby, napríklad:

- zasielanie urážlivých správ a komentárov na mobil, email, v online hre, na blog, profil,
- vyhrážanie a vydieranie, anonymné telefonáty,
- vytvorenie falošného, posmešného profilu obeť alebo krádež identity, profilu,
- zasielanie zlomyseľných správ z takéhoto profilu známym a kamarátom obeť,
- zverejňovanie identifikovateľných osobných informácií o obeť (fotografie, videá, osobná pošta),
- fotografovanie obeť mobilom alebo nahrávanie na mobil, a následné rozposielanie alebo zverejňovanie na webe s cieľom zosmiešniť obeť.

Z výsledkov online dotazníka vyplýva, že s niektorou formou kyberšikanovania sa stretlo 5,9 % respondentov, viac chlapcov ako dievčat (8,5 % chlapcov, 3,7 % dievčat). Pri posudzovaní týchto

výsledkov však musíme byť opatrní, pretože dospievajúci nemusia rovnako rozumieť tomuto pojmu a jeho vymedzeniu, môžu tieto zážitky hodnotiť subjektívne odlišne. Celkovo sú však naše výsledky v súlade s výsledkami iných autorov. Riebel a kol. (2009) uvádzajú výskyt kyberšikanovania ako opakovaného, úmyselného aktu u 5,4 % respondentov v populácii 6 - 19 ročných detí v Nemecku.

Deti a dospievajúci sa tiež stávajú aktérmi kyberšikanovania. Často si ani neuvedomujú, že sa jedná o kyberšikanovanie, považujú to za spôsob zábavy, respektíve si neuvedomujú závažnosť svojho konania.

Aj vo fokusových skupinách sa sami priznali k takýmto skúsenostiam:

- „Kradnutie profilov, to sa deje úplne často. Najmä na pokeci. Sa dali nájsť heslá cez google, alebo je na to taký program, ktorý to vie zistiť. A potom odtiaľ píšem jeho kamošom a nadávam im...“
- „Sme jednému učiteľovi založili takú skupinu na facebooku. On bol nový a bol taký divný. A potom sa postupne pridala celá škola a sme si robili z neho srandu.“
- „S tými videami, to si pamätáte tú siedmačku? Sa jej páčil jeden chalan, a povedala, že urobí všetko pre to, aby ho dostala. Tak som jej napísal, že ak pošle video, tak jej to vybavím. A ona ho fakt poslala. Sme si ho potom preposlali, už ho má asi celá škola... No, ona z toho asi nie je moc šťastná teraz...“

Tiež nás zaujímalo, či obeť kyberšikanovania vedia, kto ich šikanuje. Predpokladalo sa totiž, že vo virtuálnom prostredí sa jedná o anonymného páchatela, ktorého identita je obeť neznáma. Vo výskume sa nám však potvrdzuje, že iba jedna tretina (34,6 %) šikanovaných respondentov z našej skupiny nevie, kto ich šikanuje. Približne dve tretiny obetí šikanovania (65,4 %) vedia, kto je agresorom. Najčastejšie je to niekto, koho poznajú naživo (buď zo školy alebo z okolia) alebo ich známy z internetu (18,5 %).

Ak sa dospievajúci stretnú s kyberšikanovaním, vo väčšine prípadov o tom nikomu nepovedia. Ak sa niekomu zveria, tak najčastejšie je to kamarát (v 21,1 % prípadov). Niekomu dospelému o incidente povedalo len 8,9 % mladých ľudí - a to 6,9 % z nich rodičovi a v 2 % učiteľovi.

Medzi dospievajúcimi, ktorí sa na internete stretli s nepríjemnými skúsenosťami, nájdeme takých, ktorí ich aj napriek tomu nehodnotia ako ohrozujúce, iní vnímajú takýto zážitok výrazne negatívne. Podľa ich prežívania a reakcií ich môžeme rozdeliť do 3 skupín:

tí, ktorí incident ignorujú alebo neberú vážne

- „Mal som ho na háku, nech si myslí, čo chce.“

tí, ktorí prežívajú nejakú negatívnu emóciu (smútok, pocit trápnosti, menejcennosti, poníženia)

- „Ja som dosť citlivá, aj keď sa tvárim, že nie som, a preto mi z toho bolo dosť smutno, dokonca ma to dlhší čas zožieralo.“
- „Cítila som sa ponížene, snažila som sa vysvetliť celú situáciu, ale to sa potom ťažko vysvetľuje, keď je viacej ľudí, ktorí takto šíria klamlivé veci...“

tí, ktorí reagujú protiútokom (vysmejú sa naspäť, urobia to isté, pomstia sa)

- „Vrátila som mu to! Tiež som mu nadávala, smiala sa a ponížovala.“

Najzraniteľnejšou skupinou sú predovšetkým tí mladí ľudia, ktorí reagujú silnými emóciami a dlho sa kvôli takémuto zážitku trápia. Ukazuje sa však, že napriek tomu, že časť respondentov, ktorí mali nepríjemné skúsenosti, tvrdí, že to dokázali ignorovať, tak v skutočnosti ani oni nezostali nezasiahnutí. U tých, ktorí zažili negatívne formy správania na internete (týkalo sa to všetkých zo spomínaných javov) sme zistili nižšiu sebaúctu v porovnaní s tými, ktorí takéto skúsenosti nemajú. Signifikantne nižšiu sebaúctu mali dospievajúci, ktorí zažili alebo zažívajú kyberšikanovanie ($F = 4,423$, Sig. = 0,036), zneužitie fotografií a videí ($F = 6,431$, Sig. = 0,012) a nadávanie, vysmievanie ($F = 3,989$, Sig. = 0,05). Tí, ktorí konštatovali, že im ešte cez internet nikto nikdy neublížil, mali signifikantne vyššiu sebaúctu ako tí, ktorí sa už aspoň raz stretli s nejakou formou negatívneho správania ($F = 10,267$, Sig. = 0,002).

SEXUÁLNE OBŤAŽOVANIE V PROSTREDÍ INTERNETU

Pod sexuálnym obťažovaním rozumieme sexuálne narážky a komentáre (tiež pod názvom sexting), posielanie materiálov so sexuálnym obsahom, návrhy na sexuálne aktivity, požiadavky na odhalené fotografie, ponuky na sexuálne aktivity za peniaze a pod.

Dáta, ktoré sme získali v online dotazníku, poukazujú na to, že s takýmito zážitkami sa stretli aj dievčatá, aj chlapci, aj keď dievčatá signifikantne častejšie (**tabuľka č. 2, graf č. 8**).

Tabuľka č. 2: S ktorými nepríjemnými zážitkami si sa už ty osobne na internete stretol?

Zážitok	Dievčatá	Chlapci	Signifikancia (Asymp. Sig. 2-sided)	Chi-Square
Sexuálne narážky a komentáre	37,0 %	22,0 %	0,004	8,127
Vynucovanie si, aby si poslal svoju fotografiu alebo video	36,4 %	14,9 %	0,000	17,977
Sexuálne obťažovanie	25,9 %	16,3 %	0,042	4,135

Dievčatá tiež výrazne častejšie uvádzajú ako nevýhodu používania internetu to, že sa stretávajú s obťažovaním a sexuálnym obsahom: „Dost' ľudí, prevažne chlapi, mi navrhujú zvrátené veci.“ „Môžem tam stretnúť všelijakých úchylákov.“ (11,1 % dievčat; 2,4 % chlapcov). Vo voľnej otázke „**Čo ti na internete najviac vadí?**“ uvádzajú dievčatá na rozdiel od chlapcov aj sexuálne obťažovanie: „Keď mi napíše niekto úplne neznámy a má úchylné reči.“ (13,1 % dievčat; 0 % chlapcov), dokonca vo vzťahu k obťažovaniu maloletých: „Keď dospelí píšu malým dievčatám.“ A ako bolo spomínané vyššie, obava z úchylákov, zneužitia alebo znásilnenia bola dievčatami posudzovaná ako najhoršia vec, ktorá by sa im mohla na internete prihodiť.

Téma sexuálneho obťažovania sa objavovala aj vo fokusových skupinách. To, čo je dospievajúcimi vnímané ako sexuálne obťažovanie na internete, môže mať viaceré roviny. Na jednej strane je to súčasť **rovesníckej** komunikácie, nadväzovania vzťahov, experimentovania na poli sexuality, aj keď to môže byť druhou stranou vnímané ako nepríjemné. Druhú rovinu tvorí sexuálne obťažovanie od **dospelých** a tiež priame **ponuky** na rôzne aktivity sexuálneho charakteru za peniaze (napr. poslanie fotografie za kredit na mobil, sex cez webkameru za peniaze, osobné platené stretnutia).

Dievčatá hodnotia takéto skúsenosti ako bežné v prostredí internetu:

D: „Ale poznám už také prípady, to podľa mňa každá baba už má takú skúsenosť... To je normálne.“

D: „Mne často na pokeci chodia také RPečky, že chceš si zarobiť?“

D: „Všetky baby to zažívajú. Na pokeci je to úplne bežné. Ponuky cez webku za 50 alebo pošli fotku.“

Dievčatá sa k tomu stavajú často tak, že pre nich je to samozrejmosť, niečo, voči čomu sú imúnne, kým zraniteľné sú menšie deti:

D: „Ja si myslím, že keď sa tam zaregistruje nejaké 10-ročné dieťa, napríklad na pokec a začne mu tam písať nejaký pedofil a proste ono mu na to naletí...“

Môžeme predpokladať, že vychádzajú aj zo svojich skúseností z mladšieho veku:

D: „Zas u mňa to bolo tak, že na internet som začala chodiť tak okolo 11-12 ročná, keď to tak u nás začínalo, že chodí sa často... a ja som vtedy začala chodiť do tých četov, a som tam popísala také blbosti, ja sa za to úplne hanbím, ale ja som si s takými chlapmi písala...“

To, že ich (alebo malé deti) kontaktujú starší muži, uvádzajú väčšinou dievčatá. Aj keď zriedkavo, ale aj chlapci uvádzajú skúsenosti, že ich oslovila staršia žena:

CH: „Raz mi písala taká žena, že hľadá niekoho mladulinkého.“

Chlapci sa tiež stretávajú s ponukami od chlapcov alebo mužov. V ich reakciách sa odráža strach z toho, že by ich mohol niekto považovať za homosexuálov, respektíve strach z vlastnej homosexuality:

CH: „No, ja som dostal ponuku aj od chlapca. To bolo hrozné.“

Admin: Aké to bolo, pre teba?

CH: „Úplne „úžasné“.“

Admin: Ako si zareagoval, teda? Ako si zareagoval, keď si dostal takú ponuku?

CH: „Som mu začal hnusne nadávať. Mne vadia takí ľudia.“

Niektorí dospievajúci vedia využiť sexuálne obťažovanie vo svoj prospech, ako výhodnú zárobkovú činnosť, ťažiac z anonymity internetového prostredia. V jednej fokusovej skupine sa k tomu priznali chlapci:

CH: „Ja som to raz využil, som si vytvoril babský profil a keď mi napísal chlapík, aby som mu poslal video, tak som si stiahol nejaké z internetu a on mi za to nabil zlatky v Traviane.“

CH: „Alebo sme si tak nechávali nabiť kredit do mobilu. Sme poslali nejaké fotky babské stiahnuté z internetu, a naozaj nám potom dobil kredit.“

Tieto vyjadrenia nám potvrdzujú to, že deti a dospievajúci nie sú vo virtuálnom prostredí iba obeťami, ale aj samotnými aktérmi. Môžu mať z podobných situácií finančný zisk, sú pre nich zdrojom zábavy, pohrávajú sa s rizikom, experimentujú - skúšajú, aké budú reakcie na ich správanie. Lákavé je v tomto smere aj skúmanie „zakázaných oblastí“, akou je napríklad iná sexuálna orientácia.

D: „Noo, písal mi ako také sexuálne veci... a potom, že ty nie? Tak to môžeme dať spolu prax... a také veci. Potom sme vymýšľali s kamarátkou, že akú srandu si z neho spravíme a tak...“

CH: „Som si vytvoril babský profil a išiel som potom do tej miestnosti, čo sú lesbičky a som sa tam s nimi bavil.“

CH: „Sú tam rôzni úchyláci a pedofili. Kde? Taká miestnosť, že Pánsky klub. Tam je to samý pedofil. Raz som si s jedným zo srandy písal. Sa ma pýtal, že akého ho mám, tak som si vymýšľal, že 22 cm a také srandy. A že či sa nestretneme. Tak som mu napísal, že jasné. Ale potom, keď chcel vedieť, že kedy a kde, tak som mu už neodpísal.“

Z výpovedí, ako je táto posledná, môžeme zároveň aj sledovať, aké majú dospievajúci predstavy o sexualite, vrátane skreslení a predsudkov - v tomto prípade predsudok „homosexuál = pedofil“.

Dospievajúci sa tiež líšia v tom, nakoľko sa pri podobnom experimentovaní sami sa zo zvedavosti aktívne vystavujú riziku. Kým chlapci poslali cudzie fotografie, stiahnuté z internetu, v nasledujúcom výroku dáva dievča samo k dispozícii svoje skutočné telefónne číslo:

D: „Ja som skúsila také. No, že pod' mi niečo.... sexuálne služby. A raz som povedala, že dojde pre mňa, tam a tam bývam... a potom ma prezvoňoval...“

Naše zistenia tiež potvrdzujú to, že dospievajúci pri týchto rizikách aj sami do určitej miery prispievajú k rizikám, sú aj aktérmi, nielen pasívnymi prijímateľmi. Na internete uvádzajú o sebe nepravdivé informácie, vytvárajú si falošné profily. 49,4 % dievčat a 42,1 % chlapcov uviedlo o sebe niekedy nejaké nepravdivé informácie. Dospievajúci si najčastejšie prispôsobujú vek (hlavne kvôli prístupu na rôzne stránky), klamú o svojom výzore alebo vystupujú pod iným pohlavím. Ak si napríklad prispôsobia vek a prihlásia na zoznamovaciu stránku pre dospelých, tak sa vystavujú riziku, že ich budú kontaktovať ľudia aj so sexuálnymi návrhmi. Ako hovorí jedna z účastníčok fokusovej skupiny: *„Tak ale najlepšie je, keď sa 10-ročné dieťa tvári, že je napríklad 17-ročná a potom ten chlap ani... akože nechcem ho obhajovať, ale on ani nevie, že si píše s 10-ročným deckom.“*

Predpokladáme tiež, že v skutočnosti sú tieto rizikové aktivity dospievajúcich častejšie, ale len časť z nich má odvahu priznať otvorene všetko, čo na internete robí. Rovnako chlapci aj dievčatá čítajú na internete aj s mužmi alebo ženami, ktorí sú od nich o 5 a viac rokov starší (chlapci - čít so staršími ženami - 54,6 %; dievčatá - čít so staršími mužmi - 60,5 %). 11,1 % dievčat a 7,8 % chlapcov priznáva, že na internete zverejnili fotografie alebo videá, kde boli v sexi pózach; 9,9 % dievčat a 22,7 % chlapcov priznáva, že viedli reči o sexe na čete (tento rozdiel je významný, Asymp. Sig. = 0,002, Chi-Square = 9,291). Zverejnenie vlastných fotografií, na ktorých sú v spodnej bielizni alebo s odhalenými časťami tela, priznáva 3,1 % dievčat a 6,4 % chlapcov.

VYHĽADÁVANIE INFORMÁCIÍ O SEXE A PORNOGRAFIA NA INTERNETE

Ďalšou z tém, ktoré nás v súvislosti so sexualitou na internete zaujímali, boli informácie o sexe a pornografia. Táto téma je pre dospievajúcich citlivá, a preto sa nám nie vždy podarilo k nej dostatočne priblížiť. Naše zistenia odrážajú iba časť postojov a názorov dospievajúcich - tých, ktorí mali odvahu rozprávať sa o takýchto skúsenostiach.

V online dotazníku uvádza 12,1% chlapcov a 1,9 % dievčat, že vyhľadávajú informácie o sexe na internete, pozeraniu porna sa venuje 22,0 % chlapcov a 0,6 % dievčat. Rozpor vidno v tom, ako odpovedajú na ďalšie otázky - teda koľko času pri týchto aktivitách strávia. Tu už sú počty o niečo vyššie. Na otázku **„Ako často sa venuješ týmto jednotlivým aktivitám na internete?“** pri vyhľadávaní informácií o sexe odpovedá „nikdy“ iba 89,2 % dievčat a 63,7 % chlapcov; pri pozeraní porna 94,3 % dievčat a 58,8 % chlapcov. Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami vo všetkých týchto otázkach sú významné (Asymp. Sig. = 0,000).

Časť dospievajúcich priznáva, že stránky s pornografiou patria medzi ich najčastejšie navštevované stránky. Pri otázke **„Ak sa chceš niečo dozvedieť o sexe, na ktorých konkrétnych stránkach vyhľadávaš informácie?“** odpovedá väčšina dievčat a časť chlapcov, že informácie nevyhľadáva. Iní priznávajú, že táto téma ich zaujíma, čo je vzhľadom na ich vek a vývinové obdobie prirodzené, aj keď nie vždy považujú internet za vhodný zdroj. Ako odpovedá jedno z dievčat: *„Na internete nevyhľadávam takéto informácie, pretože to bude uložené a bojím sa, že by sa niekto išiel pozrieť, na aké stránky chodím.“* Ak použijú internet, jedným zo zdrojov je voľné vyhľadanie cez Google (13,1 % dievčat; 17,1 % chlapcov). 19,5 % chlapcov a dokonca aj 4 % dievčat uvádza ako zdroj priamo pornografické stránky. V odpovediach na tieto otázky môžeme sledovať postoje dospievajúcich nielen k pornografii, ale aj k sexualite ako takej, čo môže súvisieť s ich vývinovým štádiom alebo hodnotami. Kým časť

dospievajúcich sa považuje za vynikajúco znalých problematiky: „Nevyhľadávam, ja všetko viem.“ (2,1 % dievčat; 8,5 % chlapcov), časť dospievajúcich prezentuje odmietavý postoj: „Nezaujíma ma sex.“, „Nechcem sa o tom nič dozvedieť.“ (20,2 % dievčat; 3,7 % chlapcov).

Vyššie zmienená odpoveď („Na internete nevyhľadávam takéto informácie, pretože to bude uložené a bojím sa, že by sa niekto išiel pozrieť, na aké stránky chodím.“) môže naznačovať aj to, že dievčatá sa o sexualitu zaujímajú tiež. Majú však väčší strach, že čo by si o nich ostatní pomysleli, keby to priznali, akoby záujem o sexualitu bol niečím, čo nie je v súlade s ich identitou. V odpovediach chlapcov, ktoré súvisia s touto témou, nachádzame menej negatívnych konotácií, zábran a postojov, ktoré poukazujú na vplyv rodičov alebo náboženské presvedčenie - výrazy, ktoré nebývajú bežnou súčasťou diskurzu medzi mladými (príklad, dievčatá: „dostanem sa na necudnú stránku“; „píšu mi zvrátené veci“).

Celkovo sa z našich výsledkov javí, že chlapci sú v téme sexuality otvorenejší - či už v jej objavovaní alebo v priznávaní sa k nej. Dokonca tí, ktorí sa neboja o týchto skúsenostiach voľne rozprávať, majú priemerne (aj keď nie signifikantne) vyššiu sebaúctu. Vysvetľujeme si to tak, že takéto správanie svedčí o voľnosti, o menšej miere závislosti od vonkajšieho hodnotenia a oslobodenia sa od predsudkov, čo prispieva k zdravej sebaúcte.

Časť dospievajúcich uvádza stretnutie s pornografiou na internete ako nepríjemnú skúsenosť v prípade, ak sa jedná o takú, ktorú si oni sami nevyhľadali (11,7 % dievčat; 19,1 % chlapcov): „Keď vyskakujú rôzne perverzné stránky z ničoho nič.“, „Vadí mi, že je tam porno a nechutné informácie.“, „Vadí mi, že kliknem na odkaz a dostanem sa na necudnú stránku.“, „Keď idem napríklad na nejakú stránku, tak proste tá stránka, tak tam na boku, tak tam sú také reklamy, a tam neviem, porno, kukni si to a tak. Tak je to také... divné.“

V niektorých fokusových skupinách sa nám podarilo otvoriť tému pornografie na internete. Chlapci sa vyjadrujú v tom zmysle, že všetci pozerajú porno: „No jasné, to všetci chalani pozerajú. Neverím tomu, keď niekto povie, že v živote nevidel porno.“ Aj jedno z dievčat hovorilo o tom, že si už porno pozrelo. Dievčatá vnímajú, že pre chlapcov je táto téma príťažlivá: „Chalani sa bežne rozprávajú o téme porno v triede. Teda také tie stránky osemnásť +.“ Ich postoje k tomu sú však rozporuplné - hľadajú rovnováhu medzi svojimi predstavami a očakávaniami a realitou, s ktorou sa stretávajú:

D: „Všetci chalani pozerajú. Je to úplne bežné. Mne by to nevadilo, keby môj priateľ pozeral, keby som o tom nevedela, keby ho nepozeral predomnou...“

D: „Ja by som asi nechcela chlapca, ktorý by pozeral porno...“

CH: „Tak to máš asi smolu, tak to asi žiadneho nebudeš mať, lebo všetci pozerajú porno.“

Jeden z chlapcov vyjadril k tejto téme ojedinelý postoj:

CH: „To je problém tých báb. Keď ho ona nevie uspokojiť, tak sa nemôže čudovať, že pozerá porno, nie?“

Na otázku odkedy pozerajú porno, odpovedal jeden z chlapcov: „*Asi tak od desiatich rokov, keď začal byť internet dostupnejší, ináč by som aj skôr.*“

Z týchto odpovedí vidíme, že chlapci vnímajú pozeranie porna ako niečo prirodzené. Niektorí hovoria otvorene aj o detailoch. Dokonca sa z ich odpovedí dá predpokladať, že vedia do istej miery odlíšiť rozdiel medzi sexualitou, zobrazovanou v porne a reálnym životom.

CH: „*Redtube. Aj online, aj si sťahujeme. Len je to niekedy ťažie nájsť. A niektoré stránky sú platené.*“

CH: „*Amatérske porno je lepšie, to je také skutočnejšie, menej umelé.*“

Na základe týchto výrokov môžeme vidieť, že prirodzený sexuálny vývin, ktorý sa prejavuje aj záujmom o pornografiu, si nájde cestu všade. Rovnako sa však môžeme v postojoch k pornografii sledovať aj vplyv rozmanitých subkultúr. Chlapci majú vštepené rôzne postoje k pornografii a rôznym spôsobom sa s týmito postojmi a predsudkami vyrovnávajú.

CH: „*No, ono je to hriech. Ale po tom sa vyspovedáš a potom je to v pohode.*“

Admin: *Akože hneď potom?*

CH: „*Nie, stačí tak raz za mesiac.*“

ZÁVER

V našom výskume sa nám potvrdzuje, že virtuálny svet už nie je pre generáciu dnešných tínedžerov samostatným sociálnym prostredím, ale prirodzenou súčasťou ich bežného sveta. Internet vstupuje do všetkých oblastí ich života, teda presnejšie - to, čo sa deje vo všetkých oblastiach ich života, sa následne prejaví aj na internete. Aj tu, vo virtuálnom prostredí, robia tínedžeri všetko to, čo je pre nich v tomto veku typické. Sú zvedaví a objavujú nové veci, hľadajú svoju identitu, prezentujú sa pred vrstovníkmi, niekedy sa predvádzajú, snažia sa získať prijatie a ocenenie. Hľadajú spôsob, ako upútať druhých, predovšetkým opačné pohlavie, rozmyšľajú nad tým, čo je atraktívne. A virtuálny priestor sa stáva aj miestom, kde sa nadväzujú vzťahy - od začiatočného zoznamovania, cez vzájomné bližšie spoznávanie, až po dohodnutie stretnutia v reálnom svete. Internet ponúka priestor aj pre to, čo je prirodzenou súčasťou vývinu sexuality - flirtovanie, pohrávanie sa s rozličným správaním, rozhovory o sexe, skúšanie vlastnej príťažlivosti a sexuality, objavovanie pornografie.

Dospelí, predovšetkým rodičia a učitelia, sa obávajú toho, že internet je pre deti a dospievajúcich nebezpečný alebo ich kazí. Je pravda, že internet sa stal priestorom, v ktorom sa ventiluje veľa agresivity a v ktorom prebieha aj cielené ubližovanie druhým - kyberšikanovanie. Nesmieme však zabúdať na to, že internet je v tomto prípade iba prostriedkom, kanálom, jeho anonymita môže fungovať ako katalyzátor, ale samotný internet nie je príčinou. Aj vzájomné útoky a ubližovanie medzi deťmi a dospievajúcimi na internete sú dôsledkom negatívnych emócií, zážitkov a skúseností, ktoré sa sem preniesli z ich reálneho sveta.

Tiež sa nedá tvrdiť, že ak majú deti a dospievajúci príležitosť správať sa na internete negatívne, ohrozovať seba alebo iných, tak to automaticky znamená, že ju využijú - čiže sú len pasívnymi obeťami internetu. Z výsledkov výskumu môžeme vidieť, že medzi dospievajúcimi sú takí, ktorí sú aktívnejší a otvorenejší, aj takí, ktorí sú rezervovanejší a rozličným aktivitám sa vyhýbajú. Sú tu takí, ktorí sa správajú veľmi riskantne a sami sa vystavujú nebezpečenstvám, aj takí, ktorí sa vedia v online prostredí chrániť lepšie než dospelí. Pred niektorými nebezpečenstvami sa ochrania, v iných sú aj oni sami aktérmi, tými, ktorí ohrozujú druhých. Vo výskume sa ukazuje, že dospievajúci robia svoje vlastné rozhodnutia a voľby v každej z týchto situácií. Internet môže byť v tomto nápomocný - spektrum príležitostí aj rizík, s ktorými sa dospievajúci stretnú, sa rozširuje. Čím majú bohatšie skúsenosti, tým viac rozmanitejších spôsobov reagovania si môžu vyskúšať, čo môže prispievať k ich flexibilita a zlepšeniu copingových stratégií.

Zdá sa, že by bolo zbytočné pokúšať sa hodnotiť, či je to tak dobré alebo nie, rovnako ako sa nedá jednoznačne povedať, že je to pre deti a dospievajúcich nebezpečné. S negatívnymi skúsenosťami sa môžu deti a dospievajúci stretnúť tak naživo, ako aj na internete. Na jednej strane poskytuje internet relatívne bezpečný priestor pre vyhľadávanie informácií aj o citlivých témach, na vytváranie si vlastnej identity, sebaobrazu a odskúšanie si správania pri nadväzovaní vzťahov. Na druhej strane s tým súvisia aj možné ohrozenia vyplývajúce z špecifik komunikácie na internete. Dnešní mladí „internetom žijú“, a preto najvhodnejšia forma prevencie nie je zakazovať im internet, ale podporovať ich zodpovedné správanie na internete – za seba aj voči iným.

Literatúra

- **BALÁŽOVÁ, M., FILÍPKOVÁ, B., GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J.:** Deti a internet, vplyv nových technológií na život súčasných detí. In: Sarmány-Schuller, I., Bratská, M. (eds.): 27. psychologické dni „Premeny psychológie v európskom priestore“. Bratislava, 9.-11.9.2009. Zborník príspevkov. SPS pri SAV, Stimul, Bratislava, 2009. S. 317-321.
- **CROSS, E. J., RICHARDSON, B., DOUGLAS, T., FLATT, J.,V. 2009. Virtual Violence: Protecting Children from Cyberbullying.** [Online]. Beatbullying, London. [Cit. 2010-08-28]. Dostupné z www: <http://www.beatbullying.org/graphics/bb-reports.html>
- **GREGUSSOVÁ M., KOVÁČIKOVÁ, D.:** Slovenské deti a riziká virtuálneho priestoru. In Heller, D.; Charvát, M.; Sobotková, I. (Eds.), Psychologické dny 2008: Já & my a oni. Brno: FSpS MU a ČMPS, 2009. CD-ROM.
- **GREGUSSOVÁ, M., BALÁŽOVÁ, M., TOMKOVÁ, J.:** Virtuálny priestor a sexualita dospelujúcich. In: Marková, D. (Ed.): Sexuality III.: Zborník vedeckých príspevkov. Nitra: UKF, 2010. S. 251-262. CD-ROM.
- **GREGUSSOVÁ, M., KOVÁČIKOVÁ, D.:** Sú naše deti vo virtuálnom prostredí v bezpečí? Prevencia. 4/2008.
- **GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M.:** Identita, atraktivita a nadväzovanie vzťahov vo virtuálnom priestore. Mládež a spoločnosť, 4/2010, ročník XVI. S. 63-75.
- **GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M.:** Vplyv internetu na formovanie sexuality dospelujúcich. Sexuológia, 2009, č. 2, ročník 9.
- **HARTER, S. 1999. The construction of the self: a developmental perspective.** New York, Guilford Press.
- **HINDUJA, S., PATCHIN, J. W. 2009. Bullying beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying.** Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- **LIVINGSTONE, S. 2010. e-Youth: (future) policy implications: reflections on online risk, harm and vulnerability.** [Online]. (Originally presented at e-Youth: Balancing between opportunities and risks, 27-28 May 2010, UCSIA & MIOS University of Antwerp, Antwerp, Belgium.) In LSE Research Online: June 2010. [Cit. 2010-09-03]. Dostupné z www: http://eprints.lse.ac.uk/27849/1/eYouth_%28future%29_policy_implications_%28LSERO_version%29.pdf.
- **LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, K. 2011. Risks and safety on the internet: the perspective of European children.** Full findings. [Online]. London School of Economics & Political Science, London, UK. [Cit. 2011-04-13]. Dostupné z www: http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks_and_safety_on_the_internet_the_perspective_of_European_children.pdf.
- **RIEBEL, J., JÄGER, R. S., FISCHER, U. C. 2009. Cyberbullying in Germany - an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies.** Psychology Science Quarterly, Volume 51, 2009 (3). Pp. 298-314.
- **VALKENBURG, P. M., PETER, J., SCHOUTEN, A. P. 2006. Friend networking sites and their relationship to adolescent's well-being and social self-esteem.** Cyberpsychology and behavior, 9 (5). P. 584-590.